

Мартиненко, В. О. Удосконалення механізмів екологічного управління: фінансово-економічний аспект [Текст] / В. О. Мартиненко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / ДВНЗ "УАБС НБУ". - Суми, 2008. - Вип. 23. - С. 98-104.

УДК 330.15:351:504

Мартиненко В.О.

к. держ. упр., доцент кафедри менеджменту ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» м. Суми

**Удосконалення механізмів екологічного управління:
фінансово-економічний аспект**

Розглянуто фінансово-економічний аспект екологічного управління. Визначено пріоритетні і оперативні заходи удосконалення фінансово-економічних інструментів екологічного управління.

Ключові слова: фінансово-економічний механізм, фінансові інструменти управління, державний екологічний фонд, екологічна застава.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток країни або регіону обов'язково супроводжується зростанням антропогенного впливу на навколишнє природне середовище, що в свою чергу порушує його здатність до самовідтворення. Із зростанням темпів економічного розвитку в регіонах і державі продовжується процес деградації довкілля, збідніння генетичного фонду, виснаження природно-ресурсного потенціалу і в кінцевому підсумку - погіршення якості життя.

Нажаль, у більшості своїй, така ситуація змодельована як недосконаліми чисельними законодавчими актами з охорони довкілля, положення яких інколи суперечать один одному, так і відсутністю адаптованих до ринкових умов нових важелів управління природокористуванням і природоохоронною діяльністю в регіонах.

Застосування традиційних механізмів державного управління процесами охорони довкілля свідчить про значне зниження їх ефективності, стримує природозберігаючу діяльність, застосування інноваційних екологоорієнтованих технологій тощо. Все це змушує шукати нові більш ефективні механізми управління раціональним природокористуванням, збереженням та відтворенням природного середовища і життєвого середовища. На думку автора, в нинішніх економічних умовах найбільш дієвим механізмом, який здатний змінити ситуацію в екологічній сфері на краще, є фінансово-економічний механізм державного управління охороною довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне обґрунтування окремих аспектів фінансово-економічного механізму державного управління охороною довкілля знайшло відображення в працях таких українських вчених як: В. Андрейцева, Т. Галушкіної, Б. Данилишина, С. Дорогунцова, О. Веклича, О. Лазора, Л. Мельника, К. Ситника, В. Трегобчука, М. Хвесика, О. Шаблія, В. Шевчука та ін. Однак, незважаючи на численні розробки, питання пошуку ефективних фінансово-економічних інструментів екологічного управління залишаються актуальними.

Мета статті. З огляду на обґрунтування та недостатність розробок з даної проблеми, метою цієї статті є визначення і обґрунтування дійових заходів по підвищенню ефективності дії фінансово-економічних механізмів в управлінні охороною довкілля та природокористуванням в умовах ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що під фінансово-

економічним механізмом використання і відтворення природних ресурсів та охорони довкілля розуміється система фінансово-економічних методів, важелів, форм і прийомів з управління заходами охорони, збереження, використання і відтворення природних ресурсів із відповідним правовим, нормативним, фінансовим та інформаційним забезпеченням [2]. Його дія реалізується шляхом управління рухом фінансових ресурсів, складанням планових і виконавчих бюджетів, економічним та матеріальним стимулюванням процесів у природокористуванні та природоохоронній сфері, матеріальним зацікавленням та відповідальністю за ефективне використання коштів для втілення заходів екологічної політики. Ефективність функціонування фінансово-економічного механізму залежить від якості управління його складовими [3].

Проте, сучасне дослідження проблем екології виявляє багато протиріч пов'язаних з екологічним управлінням через фінансово-економічні механізми. Головним з них, на думку автора, є те, що сьогодні існує ціла низка фінансово-економічних важелів впливу на природокористувачів, наприклад, податки, відрахування і платежі екологічного характеру, кредитування природоохоронних заходів, екологічний аудит і екологічне страхування, але вони не вирішують екологічних проблем. Накопичення цих протиріч веде до того, що в цілому екологічна безпека в країні знижується, а екологічна небезпека, навпаки, зростає.

Одним із шляхів змінити цю ситуацію на краще, є підвищення ролі фінансово-економічних механізмів екологічного управління яке потребує не стільки розробки нових методів і підходів, скільки модернізації існуючих регуляторів, адаптувавши їх до нових ринкових умов, поєднуючи регулятори примусово-обмежувального та стимулюючо-компенсаційного характеру. Саме так можна забезпечити більш сприятливі умови для природозбереження, а також для застосування екологічно безпечних технологій і методів господарювання.

У зв'язку з цим, виникає необхідність визначення пріоритетних і оперативних заходів щодо удосконалення фінансово-економічного механізму екологічного управління, які запропоновано на рис. 1.

Серед фінансових інструментів управління слід відзначити створення державного грошового фонду зі суворо цільовим розподілом ресурсів і напрямками їх використання. В якості такого фонду пропонуємо створити Єдиний державний екологічний фонд (ЄДЕФ) та регіональні державні екологічні фонди (РДЕФ), як позабюджетні фінансові організації.

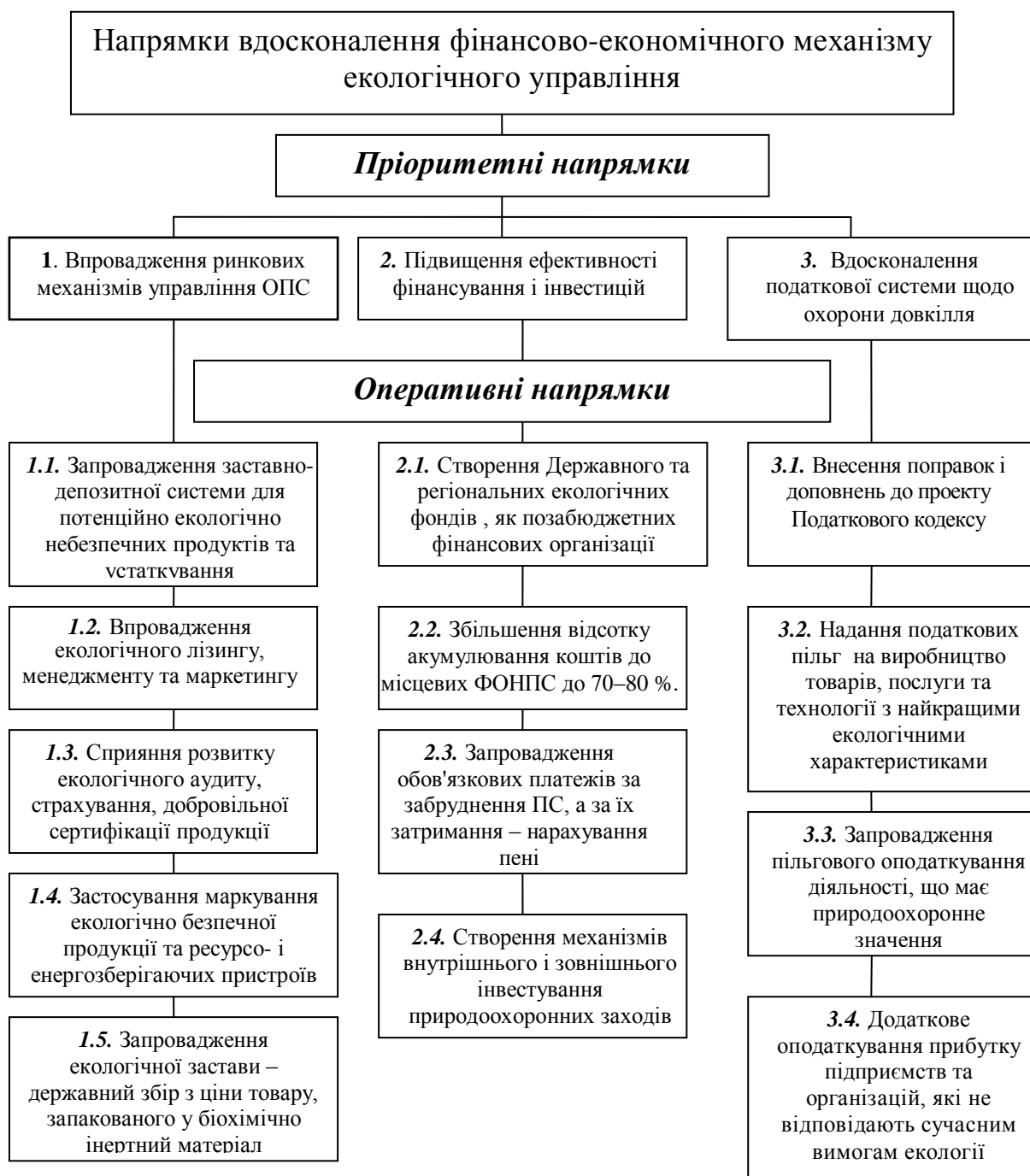

Рис. 1. Основні заходи щодо вдосконалення фінансово-економічного механізму системи охорони природного середовища

Фінансовою базою ЄДЕФ та РДЕФ повинні стати екологічні податки та платежі, які, на думку автора, необхідно виділити в окрему підсистему системи оподаткування. При цьому, законодавчо необхідно визнати екологічні податки та платежі не лише обов'язковими, але й першочерговими.

Головною метою ЄДЕФ та РДЕФ має бути формування незалежного від держбюджету, централізованого фінансування природоохоронної діяльності. Кошти цих позабюджетних фондів мають не підміняти, а доповнювати бюджетні кошти та кошти, що виділяються підприємствами-природокористувачами. Вони мають надавати позики під відсотки та дотації для виконання завдань щодо охорони природного середовища, створювати дочірні підприємства, видавати облігації, купувати валюту, виплачувати премії та винагороди за дії на користь охорони природи.

З метою забезпечення стабільного надходження коштів до ЄДЕФ та РДЕФ, необхідно реформувати діючу процедуру та філософію їх надходження. Для цього потрібно змінити методологічну базу діючих економічних інструментів.

Так, плата за спеціальне використання всіх без винятку природних ресурсів: земельних, водних, лісових, рекреаційних ресурсів, надр, тваринного світу і т. ін. повинна складатися з трьох видів платежів:

- за право використання природних ресурсів;
- за понадлімітне використання природних ресурсів та погіршення їх якості;
- на відновлення та охорону природних ресурсів.

У разі понадлімітного використання природних ресурсів та погіршення їх якості плата повинна здійснюватись у кратному розмірі (не менше 100) до плати за використання їх у межах ліміту та уточнюватись

залежно від розмірів завданої навколишньому середовищу шкоди.

Плату за забруднення природного середовища слід встановити диференційовано, залежно від виду забруднення. Вона має складатися з двох частин: забруднення в межах та понад ліміту. Як і плата за понадлімітне використання та погіршення якості природних ресурсів, плата за забруднення природного середовища повинна здійснюватись у кратному розмірі (не менше 100) до плати за забруднення в межах ліміту залежно від розмірів завданої шкоди природному середовищу.

Доцільно удосконалити і сам порядок розрахунку збору за забруднення природного середовища, який був розроблений емпірично, на підставі аналізу екологічної шкоди. Натомість необхідно розробити і закласти в основу розрахунків залежність величини плати від величини загальних витрат забруднювачів на скорочення забруднення. Крім цього, слід відмовитися від практики віднесення коштів за забруднення на собівартість продукції і встановити порядок відрахування збору за лімітне і понадлімітне забруднення саме з прибутку, який залишається у розпорядженні природокористувача. При цьому обов'язковою має бути постійна індексація нормативів плати за лімітне і понадлімітне забруднення відповідно до темпів зростання цін.

Із метою стимулювання переходу на виробництво та споживання екологічно чистої продукції необхідно ввести місцевий податок на екологічно небезпечну продукцію, який повинен відноситися на витрати виробництва та визначатися у відсотках до собівартості виготовленої продукції. Нульова ставка податку має застосовуватись до екологічних видів продукції та послуг, підвищені ставки – до екологічно небезпечної продукції та послуг.

Регулювання цін на продукцію з урахуванням екологічної складової має передбачати введення до ціни продукції екологічної надбавки, диференційованої за видами продукції відповідно до рівня її екологічності.

Кошти, що надходять від запровадження екологічної надбавки

до ціни продукції, мають розподілятися у співвідношенні 50 % на 50 % між підприємством та місцевим фондом охорони навколишнього природного середовища. Для запобігання нецільовому використанню коштів, що надходять суб'єкту господарювання, на підприємстві має створюватися екологічний фонд, кошти якого повинні використовуватись виключно на впровадження природоохоронних та природовідновлювальних заходів з обов'язковим відображенням у звітності.

Покращанню стану природного середовища сприятиме запровадження екологічної застави – державного збору з ціни товару, запакованого у біохімічно інертний матеріал (скло, картон тощо), з відшкодуванням сум податку в разі утилізації чи вторинного використання упаковки фірмою-виробником (або її субпідрядником), а також надання податкових пільг на виробництво товарів, послуг та технологій із найкращими екологічними характеристиками.

За умов обмежених бюджетних можливостей, перспективними напрямками розв'язання проблем у системі управління ОПС можуть стати екологічний лізинг, страхування екологічних ризиків, екологічне страхування [1].

Для забезпечення здійснення вищезазначених змін, необхідно внести зміни до існуючих і прийняти нові законодавчі акти. На сьогодні доцільно внести зміни до Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, затверджених наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 18.05.1995 р. № 38 та Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів, затверджених наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 18.05.1995 р. № 37, передбачивши такий порядок відшкодування завданих збитків, який би

повністю компенсував нанесену природі шкоду.

Висновки. В нинішніх ринкових умовах, для скорочення негативного впливу економічної діяльності і збереження якості довкілля, безпечного для здоров'я населення, необхідно більш ефективно використовувати фінансово-економічні інструменти управління охороною довкілля.

Застосування запропонованого фінансово-економічного інструментарію, який спирається на міжнародно визнані правові норми та екологічні стандарти, має сприяти виникненню економічної зацікавленості у суб'єктів господарювання по впровадженню природоохоронних, ресурсозберігаючих та природовідновлювальних технологій на діючих та при будівництві нових виробництв. Практична реалізація запропонованих змін фінансово-економічного механізму забезпечить гармонійне поєднання економічних та природоохоронних інтересів і сприятиме досягненню сталого розвитку регіону.

Використана література

1. Галушкіна Т. Екологічний менеджмент в Україні. – Економіка України. - № 6. – 1999. – С. 78 – 83.
2. Лазор О.Я. Фінансово-економічні важелі реалізації екологічної політики // Збірник наукових праць Української академії державного управління. – К.: УАДУ, 2002. – Вип. 2. – С. 188 – 195.
3. Путь Украины к эффективному управлению окружающей средой. Обзор государственного финансирования защиты окружающей среды. – К.: Всемирный банк, 2002. – XXII – 57 с.

Summary

The article is devoted to financial – economic aspect of ecological management. The priorities and operative measures of improvement of

financial-economic mechanism of ecological management are determined among them are: creation of Single state and regional ecological funds, improvement of calculation order of taxies for contamination of environment, introduction of local tax on ecologically dangerous products, the ecological leasing, insurance of ecological risks and others.